

Використані джерела:

1. Макроекономічні показники розвитку аграрного сектора України. Підсумки роботи агропромислового комплексу у 2009 році / Урядовий портал. – Електрон. дан. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?9456>, вільний. Назва з екрану.
2. Маршалл А. Принципы экономической науки : пер. с англ. / А. Маршалл. – М. : Прогресс (Экономическая мысль Запада) – Т. 2. – 1993. – 310 с.
3. Офіційний Вебсайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>, вільний. Назва з екрану.
4. Раух Джеймс Е. Основні проблеми економіки розвитку / Джеймс Е. Раух, Джеральд М. Майер, Антон Філіпенко. – К. : Либідь, 2003. – 688 с.

Кирилюк І. Н. Арендные отношения в период аграрных трансформаций

В статье исследованы основные закономерности и проблемы функционирования отечественных земельных арендных отношений в период аграрных трансформаций и определены главные направления их усовершенствования.

Ключевые слова: аренда земли, арендные отношения, арендатор, арендодатель, арендная плата.

Kirilyuk I. Leasings relations are in the period of agrarian transformations

In the article gives basic peculiarities and problems of functioning of national land leasing relatives at the period of agrarian transformations. Principal directions are determined.

Key words: land tenancy, lease, tenant farmer, landlord, cash tenancy.

Самусь Г. І.

Конотопський інститут

Сумського державного університету

**МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ
В ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПЕРІОД**

У статті досліджено стан матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору України, проаналізовано забезпеченість сільгосп підприємств основними видами техніки. Запропоновані шляхи покращення матеріально-технічної бази аграрного сектору в трансформаційний період.

Ключові слова: аграрний сектор, матеріально-технічне забезпечення, сільськогосподарські підприємства, недержавні сільськогосподарські підприємства, державні сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства.

Постановка проблеми. Важливу роль для розвитку національної економіки відіграє аграрний сектор. Агропромисловий комплекс може стати основою соціально-економічного розвитку, визначати структурну перебудову економіки, експортний потенціал, рівень достатку і життя населення. Але наявність необхідних природних передумов не гарантує високий рівень розвитку цього сектору економіки. Необхідний цілий комплекс соціально-економічних заходів для ефективного його функціонування. Одним із інструментів, що забезпечує роботу сільського господарства є система його матеріально-технічного забезпечення. Саме матеріально-технічне забезпечення значною мірою визначає конкурентоспроможність галузі.

Проте на сьогоднішній день матеріально-технічне забезпечення

сільськогосподарських виробників знаходиться в незадовільному стані і потребує першочергових трансформаційних перетворень.

Вітчизняна машинобудівна промисловість, що налічує майже півтори сотні розрізнених підприємств, не модернізована, оснащена технічно застарілим обладнанням, технологічна відстала: спрацьованість технологічного обладнання сягає 70-80%, його середній вік – 30-35 років, а самі технології виробництва машин жорсткі. До того ж тут втрачено значну частину кваліфікованих конструкторських, інженерно-технічних і робітничих кадрів [5, с. 83, 84].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему створення матеріально-технічної бази досліджувало багато вчених. Заслужують на увагу праці Г. М. Підлісецького, П. Т. Саблука, В. П. Ситника, М. Й. Маліка, В. М. Трегобчука, Г. В. Черевка та інших. Разом з тим, цілий ряд питань цієї, надто складної проблеми, залишається недостатньо вивченими. Особливо це торкається інноваційної перебудови матеріально-технічної бази аграрного сектора, державної підтримки цього процесу та ін.

Метою статті є дослідження сучасного стану матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору та визначення шляхів його якісного покращення при проведенні подальших трансформаційних перетворень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору – це сукупність підприємств-виробників матеріально-технічних ресурсів, торгово-посередницьких організацій, сервісних підрозділів, формувань з машиновикористання та державних органів, що регулюють відносини у сфері техніко-технологічного забезпечення сільського господарства. Діяльність цієї системи має бути спрямована на відтворення і розвиток матеріально-технічної бази, комплексну механізацію і автоматизацію технологічних процесів, відновлення і збереження родючості ґрунту в сільському господарстві на основі вітчизняного машинобудування та виробництва матеріальних ресурсів.

Виробничими структурами у системі матеріально-технічного забезпечення є заводи сільськогосподарського, продовольчого і торгового машинобудування, хімічні підприємства, торговельно-посередницькі організації, підприємства з ремонту і технічного обслуговування машин і обладнання, машинно-технологічні формування з надання виробничих послуг, центри випробування техніки, конструкторські та науково-дослідні установи. У межах свого регіону і сфери діяльності вони вивчають попит, купівельну спроможність споживачів, умови реалізації товарів, терміни поставок і на основі зібраної інформації налагоджують виробництво та реалізацію продукції.

Виробництво та реалізація матеріально-технічних засобів, технічне обслуговування і надання виробничих послуг набувають характеру цілісного технологічного процесу. Управління та координацію цим процесом здійснюють органи, діяльність яких визначається особливостями функціонування агропромислового комплексу, загальнодержавними і регіональними програмами соціально-економічного розвитку, що розроблені Кабінетом Міністрів України.

Нині діяльність цієї системи спрямована на створення ринку матеріально-технічних засобів. Основними її складовими є реформовані концерни

“Украгротехсервіс”, “Украгрохім”, “Украгропромбуд”, “Украгроенергопостач”, “Укрзооветпостач” та ін. У країні діють низка комерційних фірм оптової торгівлі технікою з пунктами прокату, комерційних магазинів, фірм з матеріально-технічного забезпечення. Розширюється діяльність товарних бірж, дистриб’юторських контор, аукціонів, лізингів та інших формувань матеріально-технічного забезпечення. У країні успішно працюють комерційні структури “Украгробізнес”, “Агроінком” та ін. Вони надають сільськогосподарським підприємствам послуги з виконання основних виробничих процесів у рослинництві (підготовка ґрунту до сівби, сівба, догляд за посівами, збирання врожаю, заготівля кормів). Послуги виконуються технікою і матеріальними засобами цих комерційних структур.

Матеріально-технічне забезпечення аграрного сектору – це система принципів, форм, методів, важелів та структур, які спрямовані на виробництво і постачання технічних засобів, запасних частин, паливно-мастильних матеріалів, інших енергоносіїв, пестицидів, техніко-технологічне обслуговування та надання аграрному сектору виробничих послуг.

Для функціонування агропромислового комплексу необхідний широкий асортимент матеріально-технічних засобів, які класифікують на такі основні товарні групи: автомобілі і причепи до них; трактори і причепи до них; будівельно-дорожні машини; сільськогосподарські машини і тваринницьке обладнання; електрообладнання та електроматеріали; інструмент; будівельні вироби; лісоматеріали; гумотехнічні вироби; нафтопродукти та інші види палива; господарські товари виробничого призначення; запасні частини; автотракторне електрообладнання; запасні частини до інших машин; тара та ін. [5, 83].

Матеріально-технічне забезпечення аграрного сектору знаходиться в кризовому стані, що зумовлено, насамперед, руйнуванням колишніх економічних зв’язків. У минулому потреби в комплектуючих для сільськогосподарського машинобудування на 70% задовольнялися за рахунок імпорту з Росії. Лише 30% потрібних деталей вироблялись на нашій території. Крім того, продукція українських підприємств неконкурентоспроможна на світовому ринку [7, 192].

Вітчизняні енергетичні засоби та сільськогосподарські машини за якістю відстають від світових на 2-3 покоління. Параметри продуктивності у них нижчі на 20-40%, а по окремих машинах – у десятки разів, при більших затратах праці на їх обслуговування та експлуатацію, вищій матеріаломісткості. За екологічними вимогами більшість вітчизняних технічних засобів не відповідають параметрам Євро-2, не кажучи вже про Євро-3 та Євро-4, умови праці на них менш комфортні і безпечні порівняно з кращими зразками європейських, японських чи американських машин. Через технічні несправності та фізичне спрацювання щорічно не використовується третина тракторів, комбайнів та інших машин. Коефіцієнт готовності їх навіть у напружені періоди не перевищує 0,7 [5, с. 82].

Крім того, до 2009 року матеріально-технічне забезпечення аграрного сектору сільськогосподарською технікою було недостатнім. Так спостерігалась загальна тенденція скорочення тракторів всіх марок з 382628 од. – 2000 р. до 318788 од. – 2009 р., при цьому зберігались різкі відмінності між сільськогосподарськими підприємствами і господарствами населення, що у співвідношенні 2009р. до 2008 р.

становило відповідно 95,1% та 104,4%. Кількість зернозбиральних комбайнів теж скоротилась з 67366 од. – 2000 р. до 56580 од. – 2009 р., що складало 98,5% (2009 у % до 2008) [3, 6].

Динаміка основних видів техніки в сільськогосподарських підприємствах теж аналогічна ситуації в аграрному секторі країни загалом (табл. 1).

Таблиця 1

Наявність основних видів техніки в сільськогосподарських підприємствах України (на кінець року; одиниць) [3, с.7]

Найменування техніки	Фактично				2009 р. у % до 2000 р.
	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2009 р.	
Трактори(без тих, на яких змонтовано машини)	281650	196080	161800	153791	54,6
Комбайни:					
зернозбиральні	65240	47150	39091	36783	56,4
кукурудзозбиральні	7874	4750	3174	2857	36,3
кормозбиральні	24939	14627	9978	8967	35,9
картоплезбиральні	3574	1947	1360	1257	35,2
бурякозбиральні машини	12982	8478	5774	5083	39,2

Дані таблиці 1 свідчать, що з 2000 р. по 2009 р. в сільськогосподарських підприємствах кількість тракторів скоротилась в 1,8 рази, зернозбиральних комбайнів – майже в 1,8 рази, кукурудзозбиральних – в 2,7 рази, кормозбиральних – 2,8 рази, картоплезбиральних – 2,8 рази, бурякозбиральних машин – в 2,5 рази.

Але основна потужність тракторів і сільськогосподарських машин зосереджена в недержавних сільськогосподарських підприємствах, серед яких належне місце займають фермерські господарства. Крім того, саме для державних сільськогосподарських підприємств характерна більш негативна динаміка в забезпеченні тракторами і сільськогосподарськими машинами. Так, недержавні сільськогосподарські підприємства були забезпечені зернозбиральними комбайнами в 2009 р. на 94,3% у процентному співвідношенні до 2008 р., тоді як державні сільськогосподарські підприємства відповідно на 91,9%. Така сама динаміка наявної кількості тракторів, сівалок, кукурудзозбиральних і кормозбиральних комбайнів, виключенням є тільки забезпеченість картоплесаджалками і картоплезбиральними машинами (табл. 2.)

Таблиця 2

**Наявність тракторів і сільськогосподарських машин
на сільськогосподарських підприємствах за організаційно-правовими
формами господарювання, 2009 р. (на кінець року) [3, с. 8, 9, 10]**

Наявність	Сільськогосподарські підприємства, всього		Недержавні сільськогосподарські підприємства		З них фермерські господарства		Державні сільськогосподарські підприємства	
	Одиниць	у % до 2008	Одиниць	у % до 2008	Одиниць	у % до 2008	Одиниць	у % до 2008
Тракторів (без тих, на яких змонтовані машини)	153791	95,1	137944	95,5	31090	98,3	8632	93,4
сівалок усіх видів	77807	95,1	72446	95,4	15990	99,0	2986	92,1
картоплесаджалок	2664	92,3	2336	91,6	697	99,3	170	107,6
Комбайни: зернозбиральні	36783	94,1	34248	94,3	8662	99,2	1527	91,9
кукурудзозбиральні	2857	90,0	2556	90,2	371	92,3	158	83,6
кормозбиральні	8967	89,9	8262	90,1	551	96,5	465	88,1
картоплезбиральні	1257	92,4	1164	92,3	238	105,3	51	96,2
Бурякозбиральні машини	5083	88,0	4827	88,1	853	91,8	153	89,0

Проте при дослідженні стану матеріально-технічної бази аграрного сектору потрібно враховувати не тільки кількість технічних засобів, але і їх надійність, продуктивність, врахування сучасних досягнень науки та вплив їх на навколишнє середовище, що на сьогоднішній день бажає бути кращим.

Сільськогосподарська техніка досить фізично спрацьована, морально застаріла, а її відновлення здійснюється досить повільно (табл. 3).

Таблиця 3

**Рух тракторів і сільськогосподарських машин
у сільськогосподарських підприємствах
протягом 2009 року (одиниць) [3, с. 29]**

	Наявність на початок року	Надійшло протягом року			Вибуло протягом року			Наявність на кінець року
		всього	у т.ч. куплено	частка купле- них, %	всього	у т.ч. списа- но	частка списаних, %	
Трактори (без тракторів на яких, змонтовані машини)	160608	7458	3846	51,6	14275	3797	2,4	153791
Сівалки всіх видів	81185	3861	2268	58,7	7239	2249	2,8	77807
Комбайни: зернозбиральні	38870	2099	1288	61,4	4186	1107	2,8	36783
кормозбиральні	9877	325	143	44,0	1235	458	4,6	8967
Бурякозбиральні машини (без гичко збиральних)	5750	143	38	26,6	810	307	5,3	5083

¹Тут і далі – до кількості техніки, наявної на початок року

Дані таблиці 3 показують, що наявність техніки у сільськогосподарських підприємствах на початок року є вищою ніж на кінець, що свідчить про негативну тенденцію скорочення всіх видів сільськогосподарської техніки. Кількість техніки, що вибула протягом року значно перевищує ту, яка надійшла. Так, наприклад, протягом 2009 року вибуло 14275 од. тракторів, що в 1,9 рази більше ніж надійшло.

На жаль, високий процент імпортованої сільськогосподарської техніки-це техніка, що була у використанні, а це, зокрема, сприяє значному збільшенню витрат на технічне обслуговування. Так, у 2009 р. було імпортовано 91312 шт. техніки на суму 304036,5 тис. дол. США, зокрема, тракторів – 7618 шт., в т. ч. 2489 тракторів, що були у використанні; зернозбиральних комбайнів – 1569 шт., з яких 56,4% вже були у використанні, а також 82 тис. шт. іншої техніки. [2].

Водночас, за даними Міністерства промислової політики України, вже протягом 2010 р. вітчизняні сільгоспмашинобудівники успішно демонстрували стабільне зростання виробництва. Річне збільшення об'ємів виробництва машинобудівного комплексу для АПК склав майже 68%. Так, у 2010 р. було випущено 2,2 тис. тракторів, що перевищує показники 2009 р. більше, ніж у 3 рази [8].

За даними Державного комітету статистики України у 2010 р. виробництво сіялок в 2010 р., порівняно з 2009 роком збільшилося на 76,9%, а борон дискових – у 2,2 рази [6].

Не можна не погодитися з думкою Г. Підлісецького та В. Товстопята, що нерозвиненість ринку техніки при низькому рівні оснащення нею вітчизняного аграрного виробництва зумовлена комплексом причин, серед яких найбільш

руйнівними й стійкими є три:

- зниження за останні 17 років платоспроможності сільськогосподарських підприємств;
- повне зруйнування відповідної системи матеріально-технічного забезпечення і технічного сервісу;
- тривала відсутність науково обґрунтованої державної технічної політики відтворення матеріально-технічної бази аграрного виробництва [5, с. 84, 85]

Проведення реформ і подолання соціально-економічної кризи вимагають значних фінансових і матеріальних ресурсів. Залучити кошти в необхідній кількості для підприємницької діяльності у сільському господарстві надто складно. Значні потреби в коштах і надто малі потужності українських банків не дають змоги останнім резервувати кошти для видачі сільськогосподарським товаровиробникам гарантій по кредитах на оновлення та закупівлю машин і обладнання. З різних існуючих варіантів залучення коштів в економіку сільського господарства найбільш реальний і ефективний на сьогодні є лізинг.

Ефективний вплив лізингу на оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників пояснюється тими потенційними можливостями, які закладені в лізинговій формі підприємницької діяльності, а саме:

- кредитування у вигляді машин і обладнання на відміну від грошового кредиту, що зменшує ризик неповернення коштів, оскільки за лізингодавцем зберігається право власності на передане майно, тобто лізингове майно виступає в якості застави. У зв'язку з цим за кордоном багато лізингових компаній не вимагають від лізингоодержувача ніяких додаткових гарантій, тому підприємству простіше отримати майно за лізингом, ніж кредит на його придбання;

- лізинг передбачає 100 % кредитування і не вимагає негайного початку платежів, що дає змогу без різкого фінансового напруження поновлювати виробничі фонди, придбавати дороге майно;

- умови лізингової угоди гнучкіші порівняно з кредитом, бо дають змогу двом сторонам вибрати вигідну схему виплат;

- лізингове майно не перебуває на балансі лізингоодержувача, що не збільшує його активи і звільняє від сплати податку на це майно;

- лізингові платежі відносяться на витрати виробництва (собівартість) лізингоодержувача і відповідно знижується оподаткування прибутку [4].

Покращення матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору значною мірою залежить від інвестування даного сектору.

Протягом останніх років дещо покращився інвестиційний стан АПК, зокрема, у 2008 р. інвестиції в основний капітал сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг становив 16681 млн. грн., або 7,1% від загальних інвестицій в основний капітал (233081 млн. грн.). Для порівняння, у 2001 р. було інвестовано 1552 млн. грн., що становило 4,8% від загальних інвестицій (32573 млн. грн.). Отже, протягом останніх восьми років інвестування у сільськогосподарську діяльність зросло у 10,7 разів у фактичних цінах і у 8 разів у порівнянних. На жаль, у кризовому 2009 р. аграрні інвестиції скоротилися вдвічі. Звичайно, сучасний інвестиційний стан не дозволяє забезпечити техніко-технологічне інноваційне переозброєння сільсько-

господарського виробництва [2].

У “Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року” зазначені основні напрямки покращення ситуації з формуванням та відтворенням матеріально-технічної бази: визначити достовірні параметри (включаючи вартісну оцінку) галузевих основних засобів, розробити науково обґрунтовані нормативи потреби в основних засобах сільськогосподарського призначення, удосконалити систему лізингу сільськогосподарської техніки та обладнання, розширити обсяги підтримки державних лізингових компаній, впроваджувати системний моніторинг та сучасні засоби інформатизації щодо матеріально-технічних ресурсів для аграрного сектору [1].

Отже, ситуація, що склалася з матеріально-технічним забезпеченням в аграрному секторі досить критична та потребує невідкладних заходів для вирішення. Потрібно не забувати, що покращення матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору позитивно впливає на добробут людей, що проживають на селі, зменшуючи безробіття, підвищуючи рівень життя селян.

Висновки. В перспективі для покращення ситуації, що склалася з матеріально-технічним забезпеченням аграрного сектору необхідно: застосовувати інноваційні технології та надавати пільги підприємствам, які їх впроваджують; вдосконалювати державну підтримку розвитку ринку матеріально-технічних засобів та регулювати ціноутворення на даному ринку, впроваджувати сучасні інформаційні технології, ефективно залучати інвестиції, створювати ремонтно-обслуговуючі підрозділи на підприємствах, лізингові компанії, приділяти увагу матеріально-технічному забезпеченню переробних підприємств, покращити матеріально-технічне забезпечення державних сільськогосподарських підприємств.

Використані джерела:

1. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року – <http://www.minagro.kiev.ua/page/?3800>
2. Дідковська Л. І. Модернізація матеріально-технічного забезпечення сільського господарства / Л. І. Дідковська // *Економические науки*/ 12. Економіка сільського хазяйства- http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66044.doc.htm
3. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2009 році – <http://www.minagro.kiev.ua/page/?10930>
4. Організація матеріально-технічного забезпечення. Система матеріально-технічного забезпечення в Україні та формування ринку засобів виробництва. – <http://agroua.net/economics/documents/category-121/doc-155/>
5. Підлісецький Г. М. Економічні проблеми технічного забезпечення сільського господарства / Г. М. Підлісецький, В. Л. Товстопят // *Економіка України*. – 2008. – № 11. – С. 81-87.
6. Производство тракторов в Украине увеличилось в 3,3 рази – http://agroua.net/news/news_32874.html
7. Розміщення продуктивних сил України : підручник / за ред. проф. Є. П. Качана. – К. : ВД “Юридична книга”, 2001. – 552 с.
8. Соломон А. Сельхозмашстрой набирает обороты / А. Соломон // *Економические известия*. – 2011. – № 16. – <http://eizvestia.com/markets/full/selhoz mashstroj-nabiraet-oboroty>

Самусь А. И. Материально-техническое обеспечение аграрного сектора в трансформационный период

В статье исследовано состояние материально-технического обеспечения аграрного сектора Украины, проанализировано обеспечение сельхозпредприятий основными видами техники. Предложены пути улучшения материально-технической базы аграрного сектора в трансформационный период.

Ключевые слова: аграрный сектор, материально-техническое обеспечение, сельскохозяйственные предприятия, негосударственные сельскохозяйственные предприятия, государственные сельскохозяйственные предприятия, фермерские хозяйства.

Samus H. Material and technical maintenance of the agrarian sector in a transformation period

This article deals with investigation of material and technical maintenance of the agrarian sector of Ukraine, the support of agricultural enterprises with basic types of equipment is analysed. Offered the ways of material and technical maintenance improvement of the agrarian sector in a transformation period.

Keywords: agricultural sector, material and technical maintenance agricultural enterprises, non-state agricultural enterprises, state agricultural enterprises, farms.

МІКРОЕКОНОМІКА

*Антонова О. М.
Державний університет
інформаційно-комунікаційних технологій*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ

У статті розглянуто напрямки і методологічні визначення поняття “економічна безпека підприємства”.

Ключові слова: економіка, безпека, напрямки економічної безпеки підприємства.

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин, коли держава вже не несе відповідальності за результати фінансово-господарської діяльності підприємства, забезпечення економічної безпеки (ЕБ) стає однією з найбільш важливих і актуальних проблем його життєдіяльності, бо підприємства працюють в умовах виникнення різноманітних зовнішніх та внутрішніх ризиків.

Аналіз останніх публікацій. Істотний внесок у розуміння проблеми економічної безпеки внесли такі вчені, як: Алексеєнко В., Батурін Ю., Барсуков В., Василець В., Гавриш В., Голованов В., Горячов В., Грунін О., Гусев В., Демін В., Жаліло Я., Капустін Н., Коваленко К., Козаченко А., Кузін Б., Лоханова Н., Ляшенко А., Мунтіян В., Олейніков А., Полянський А., Пономарьов В., Раздіна Є., Раєвський Г., Сокольський Б., Ярочкін В. [1-8]. Однак питання ЕБ не знайшли остаточного вирішення.

Мета статті. Формулювання й обґрунтування економічної безпеки підприємства як економічної категорії та визначення її напрямків.